

ספרות עברית וכללית

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה : שעה וחצי

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה : בשאלון זה שני חלקים.
עליך לענות על אחד מהם (סה"כ - 100 נקודות).

ג. חומר עזר מותר בשימוש : אין.

ד. הוראות מיוחדות : אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה !

השאלות

בשאלון זה שני חלקים: חלק א – סיפור שלא נלמד; חלק ב – שירים שלא נלמדו.

ענה רק על חלק אחד בשאלון (חלק א או חלק ב). בחלק שבחרת ענה על כל השאלות.

חלק א – סיפור שלא נלמד

לפניך הסיפור "אופטו-ביוגרפיה" מאת אמנון שמוש.

קרא את הסיפור, וענה על חמש השאלות 1-5. שאחריו (מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה).

אופטו-ביוגרפיה / אמנון שמוש¹

מאז שאני זוכר את עצמי הייתה ראייתי לקויה. עד שלא התחלתי לומר, לא נתתי את דעתי על כך. והורי אף הם עיקר דעתם היה שאיראה יפה בעיני הבריות. כשהתחלתי לימודי בפותאב, לחשתי ואמרתי שאינני רואה את הכתוב על הלוח, אמר החכם, תעבור לשורה הראשונה. כיוון שקומתי היתה קטנה וראייתי קצרה גניתי לי מקום של קבע שם.

כעבור שנים אחרות, ואני כבן תשע, עליתי ארצה. בבית-הספר "ביאליק" בתל-אביב היה לוח גדול, צמוד אל הקיר ובלא רגליים. וכל הלוח מלא מלים מלים מלים, לבן על גבי שחור. הרמתי אצבע מהססת ואמרתי למורה שאינני רואה מה כתוב על הלוח. אם משום שהשורה הראשונה היתה תפוסה ואם מסיבה אחרת, שאז לא העליתי על דעתי, שלח אותי המורה לאחות. זו נתנה בי חיוך מלמעלה למטה, משל אח קטן מצחיק הייתי לה, ונתנה לי פתק לרופא. הניף אותי זה אל כסא מוזר, נעץ עדשה בעינו כשען, והחל מחשיך ומאיר וחוקר ושואל ובודק עד שפסק "משקפיים". עצרתי בעד דמעותי. הסתכלתי בו עין בעין ושאלתי "מדוע?" נצטחק זה ואמר: יש מי שהעיין שבפיו לקויה, כמוני למשל, הה-הה-הה, ויש מי שהעינים שבפניו חלשות וצריכות תיקון. ואני חשבתי שרק דוקטורים צריכים משקפיים, אבל לא אמרתי לו. למחרת נכנסתי לכיתה ממושקף והתקבלתי בקריאות "אבו-ארבע!"

הכינוי הכאבי לי והמשקפיים הגבילו את משחקי, אך הכול היה כדאי. העולם פשוט התבהר לנגד עיניי. התחלתי רואה למרחקים, ערפילים שליוו את צעדי הראשונים בארץ החלו נסוגים ונמוגים. כך הרכבתי משקפיים ישראלים על עיניי המזרחיות.

לימים נתחוויר לי ששוב אין ראייתי מתוקנת כל – צורכה. מלים שעל לוח שטוח ראיתי, אך עיונים לעומק ייגעו את עיני וגרמו לי כאבי-ראש קשים. הלכתי והתקנתי לי משקפיים דו-מוקדיים, בי-פוקאליים בלעז: ומאז זוג שלישי של עדשות חוצץ ביני ובין כל מה שאני רואה: עדשותיו של חבר קיבוץ.

כנגד מה הדברים אמורים, כנגד אותה טעות – ראייה מקובלת המניחה שמי שחי ארבע חמישיות מחייו בארץ-ישראל, ממילא רואה הכול בעיניים ישראליות. על עצמי יכול אני להעיד: עיני נשארו אותן עינים שהבאתי איתי ממזרח שמש, מחלב היא ארם-צובא; אלא שאין דבר בעולם שאני יכול לראות בבירור ולעומק מבלי משקפי הישראלי ומבלי עדשות נוספות של קיבוץ שהרכבתי עליי מרצון ומאהבה. חוץ מן החלומות, כמובן. כל שבהקיץ אני רואה דרך מערכת שלושה זוגות של עדשות: זוג מזרחי, זוג ישראלי וזוג קיבוצי. על הכול-על החיים והמוות, על הטוב והרע, על האדם והחברה, על העבר והעתיד – אני מסתכל דרך כולן.

העדשות שאיתן נולדתי ואיתן אמות בנויות ריקמת תאים שכל כולה יהדות ספרד והמזרח. ומפני מה מזרח וספרד, שכן אבי בן למשפחה שלא יצאה מעולם מן המזרח התיכון ונדודיה בין טורקיה מזה לבין מצרים מזה; ולעומתו אמי בת למשפחות קבאסו ונחמד, שחיו בגלות ספרד ונדדו אחר הגירוש נדד וחלה בארצות שמצפון לים עד שבאו וקנו להן ישיבה בחלב העיר. מיום שהרכבתי משקפיים התבהרו לי דברים שנעו עד אז בעולמות אפלוליים כבתוך ערפילי תמיד. אך המשקפיים הכבידו על חיי כילד. הייתי צריך להיזהר מפני הגלים ומפני הכדורים ומפני המהלומות, יותר מאחרים. שליין שעלה ארצה מפולניה שנים אחדות לפני ובורבסקי שבא מרוסיה – שני חברי הטובים

¹ אמנון שמוש (1929-2022) סופר, משורר ומחנך, שנולד בחלב שבסוריה, עלה ארצה בגיל תשע וגדל בתל-אביב. ממייסדי קיבוץ מעיין ברוך. מספריו: "מישל עזרא ספרא ובניו" (1978), "תמונות מבית הספר העממי" (2000) הסיפור "אופטו-ביוגרפיה" פורסם בקובץ "קנה וקינמון", הוצאת "מסדה", 1979, עמ' 140-143.

ביותר בכיתה- לא הרכיבו משקפיים. הם היו הולכים לים בלי חששות; הם היו הולכים מכות מבלי לחשוב פעמיים; הם היו נועזים יותר במשחק המחניים; לא היה להם מה שיישבר. העדשות הטבעיות שהביאו עימם משם להם לראות והקלו עליהם להיראות; ולהשתובב. ואני- כמה סבלתי שבלעו גלי הים את משקפיי (יש לכם מושג כמה עולה זוג משקפיים?!) וכמה בכיתי כשנשבר הזוג הראשון בקטטה-של-כלום וכמה מאמצים עשיתי למצוא אותו זוג שנפל אל מי הירקון ולקח עימו חוויית נעורים רומנטית ראשונה.

ברחתי אל החלומות, שכאמור יפים הם וברורים גם בלא משקפיים. ואז נפקחו עיניי לראות שאין אדם יכול לברוח מפני מה שבתוכו. תכפו ובאו עלי חלומות-בלהה שעיקרם המשקפיים או עקירתם מן המסגרת או אובדנם או אובדן דרכי בלעדיהם. לא הרפו ממני. נתחלפה שמחת השינה והחלימה המחלימה בציפייה ליקיצה מן הסיוטים ומן הביעותים.

הקיצותי והנה אני אני. כל מה שיש סביבי בעולם רואה אני בעיניים מזרחיות וכל מה שמקורו במזרח רואה אני דרך שני מוקדי עדשה חדשים הנתונים במסגרת אחת.

נזכרתי בשני חבריי הטובים והייתי מתקנא בהם, על שלא נזקקו מעולם למשקפיים; על שלא נאלצו מעולם לטרוח באצטון ובמחטים מלובנות ובחוטי-ברזל באיחוי המסגרות השבורות; על שלא רעדו מפני הצורך לומר בבית "שוב נשבר לי". קינאתי בהם על שנולדו כפי שנולדו והיכן שנולדו. הקפיאה קנאתי את עטי בידי. קשה לכתוב בידיים רועדות. רק משעה שהחלה הקומה מזדקפת והקנאה חולפת שבתי ונטלתי את עטי.

ראיתי את המלים שיצאו מתחת ידי ונתאזן תחתיי עולמי, מהן קרצו אלי בשובבות; מהן הבהיקו כנגדי כמראה; מהן הפנו מבטי לאחור; מהן הפנו מבטי אל תוכי.

עתים מרגיש אני עייפות גדולה בעיניי. מוריד אני את משקפיי או מעלה אותם על מצחי וצובט את שורש אפי בין בוחן ואמה. ואז אני יכול לראות את העולם בעיניים אחרות, בעיני אחרים, אך לא תעבור שעה קלה והעיניים יתעייפו בלא משקפיים ועד שלא אשוב ארכיב אותם, לא אוכל לראות רחוק-רחוק אף לא קרוב-קרוב; לא אשוב להיות אני.

אבי עליו-השלום לא האריך ימים. על מיטת חוליו אני זוכר אותו, עיניו חודרות וכהות. ועצובות. בלא משקפיים. אמי עיניה היו בהירות. דמעות אלמנות וריחוק בנים הכהו את עיניה, ובהביאה אותי לארץ נצטרפה גם היא אל נושאי המשקפיים. תמיד היתה מאבדת את משקפיה ותמיד אני רץ ומחפש ומוצא אותם. מאחר שזכתה לאריכות ימים וכיוון שאהבה לקרוא ולכתוב, באו לה ימים שזכוכית- מגדלת לא משה מידה מארנקה. מעט ממה שראתה מבעד לזכוכית עבה זו, טעונת נסיון-חיים וחכמת-לבב, העניקה לי בדרכים סמויות, בלא מלים.

אמי זכרונה- לברכה נהגה לומר "מלאכים על עיניך" שאינו אלא "מלאכים על העיניים", כלומר שמירה מיוחדת נתן הריבון על עיני יצוריו. צא ולמד- מה עיניים צריכות הגנה מעולה- כך משקפיים, שאלה ואלה פגיעים ויקרים ובלעדיהם אין חיינו חיים.

מאז שאני זוכר את עצמי יש בי חולשה לעיניים יפות. יפות בעיניי עיניים יפות מכל דבר יפה שיש בעולם.

האדם יראה לעיניים, שהעיניים אשנב ללבב. ומה אשנב זה זכוכיות עליו לנוי ולזוך ולשמירה על התוך, כך עיניו של אדם.

ענה על חמש השאלות 1-5 :

1. מהו סוג המספר ובמה תורמת הבחירה בסוג מספר זה להבנת הסיפור? (15 נקודות)
2. מהו המוטיב המרכזי בסיפור? ציין ארבע מהופעותיו והסבר את תרומתן למשמעות היצירה (25 נקודות)
3. "מיום שהרכבתי משקפיים התבהרו לי דברים שנעו עד אז בעולמות אפלוליים כבתוך ערפילי תמיד"

אלו דברים התבהרו למספר? בתשובתך התייחס למישורים שונים (20 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

קרא את הסיפור הנוסף שלפניך, מאת מאיר שלו, וענה על שאלות 4-5 שלאחריו:

"אני הייתי אז כבן עשר, גרתי בנהלל, ועמדה לפניי בעיה קשה: הגעתי לשלב שבו גם אחרים הבחינו בצורך שלי במשקפיים. האמת היא שמיום שעמדתי על דעתי, ידעתי שהראייה שלי אינה חדה. תחילה חשבתי שהעולם נברא מטושטש. אחר כך החלטתי שזו הראייה הטבעית של בני המין האנושי. אבל אט-אט חדרה למוחי ההכרה, שחבריי מיטיבים לראות ממני. הקדשתי את רוב זמני להסתרת העובדה הזו מכולם, אלא שקוצר הראייה שלי הלך והחמיר.

בימים ההם, שלהי שנות החמישים, משקפיים היו בושה. קסוקר, אבו ארבע, טיליגנט – כינו את אלה שהרכיבו אותם. ובכלל, נהלל לא הייתה גן עדן לעיוורים ולפיסחים. מייסדיה, אנשי החזון, חלוצי העלייה השנייה, לא שבו לארץ אבותינו כדי להוליד בה צאצאים ממושקפים. כאלה היה להם די והותר בגולה. הם רצו דור חדש של איכרים גבוהים, שזופים, עזי-לב וחד-עיניים. מכיוון שהחריצות וגם החוסן והגובה שלי לא היו מרשימים במיוחד, הבנתי שמשקפיים יהיו המסמר האחרון בארון המתים שלי, שלא אדבר על הבושה שאמיט על משפחתי. לא היה לי ספק, שאם אופיע במשקפיים על חוטמי, הדודים שלי ימכרו אותי לסוחר הבקר וסבא שלי יודיע שהציונות נכשלה ויחזור באנייה הראשונה לאודסה. בגלל כל אלה עשיתי מאמצים גדולים להסתיר את קוצר הראייה שלי. בין היתר התמכרתי לקריאת ספרים. את העולם האמיתי קשה לקרוב אל העיניים אבל את העולמות המודפסים על הנייר – אפשר. וכך – ברב שנות ילדותי התהלכתי בעולם הולך ונעלם, ובירכתי בשלום לא רק בני אדם אלא גם שיחים מופתעים. לבד מהשיחים, חשד בי גם המורה שלי, יעקב מאסטרו. כמה וכמה פעמים קרא לי לשיחה ואמר, שלדעתו אני רואה את מה שכתוב על הלוח. הוא החליט לא ללחוץ עלי יותר מידי, עד שיום אחד הוא כתב על הלוח מבחן בחשבון ואני זוכר היטב את ההערה שהתלוותה לציון הנמוך: "התשובות חלקן נכונות, השאלות אינן נכונות."

כבר באותו הערב הוא דפק על דלת ביתנו ונכנס בשלום מנומס. חשתי את הקירות נסגרים עלי. יעקב מאסטרו היה איש עדין ונמוך קומה. אני חושב שרחש לי סימפטיה מסוימת משום שגם הוא לא התאים לתדמיות של הכפר. הוא לא ייבש ביצות ולא נלחם בפלמ"ח, ונוסף לכל הצרות היה ספרדי. נהלל, מיהלומי הכתר של החזון הציוני, הייתה קצרת רוח כלפי אנשים כמוהו. העובדה שהביא עמו לארץ קבוצה של יתומים קטנים, שאסף אחרי השואה והצילם, לא הועילה לשיפור מעמדו. הוא נישא לנענית, ואימא שלי, נהללית בעלת גאווה, הודיעה לו שהוא טועה. יעקב נבון, התכווץ בכיסאו אבל התעקש: הילד זקוק למשקפיים. אימא שלי הסמיקה. היה לה סומק מיוחד של כעס. היא הלכה לחדר הסמוך, ונשארה שם לאות בוז ומחאה. אבא שלי, לעומתה, התקשה להסתיר את שמחתו. הוא היה עירוני עם עור לבן, דעות ימניות, ומה שהכי חשוב, ממושקף בעצמו. העובדה שהצליח לפגוע בגנטיקה המושלמת של מושב העובדים הראשון בכלל ושל המשפחה הסוציאליסטית של אימא שלי בפרט, גרמה לו נחת עצומה. למחרת נסענו לעפולה אל רופא העיניים. ביום שקיבלתי את המשקפיים, שמתי אותם בכיסי, הלכתי לביתו של יעקב מאסטרו ואמרתי לו: "יעקב" – בנהלל קראנו למורים בשם הפרטי – "יעקב, בעוד חודש תסתיים שנת הלימודים ואני חוזר לירושלים." ובקשתי ממנו שירשה לי לא להרכיב את המשקפיים עד תום השנה. הבטחתי לו שלירושלים כבר אגיע במשקפיים.

למחרת בבקר הוא הגיע לכיתה והודיע שהחליט להחליף את מקומות הישיבה של כולנו, "כי אתם מפטטים יותר מידי." כך הוסוותה מטרתו האמיתית – להעביר אותי קרוב יותר ללוח. חודש לאחר מכן עקרנו לירושלים. כשהכפר נעלם מעיני (כלומר אחרי עשרים מטר), הוצאתי את המשקפיים מכיסי, הנחתי אותם על חוטמי, ושם הם עד היום.

בחשבון אני מתקשה גם עכשיו, אבל במורה טוב ונדיב אני מסוגל להבחין עד היום, וגם בלי משקפיים."

(מתוך "סוד אחיזת העיניים" / מאיר שלו, הוצאת "עם עובד", תשנ"ט 1999).

4. מהי הביקורת החברתית העולה בכל אחד מהסיפורים ("אופטוביגרפיה" והסיפור ללא כותרת מאת מאיר שלו על המורה יעקב) וכלפי מי היא מכוונת? (20 נקודות)

5. כיצד מתוארת דמות האם בכל אחד מן הסיפורים? השווה ביניהן. מהו יחס המספר כלפיה? ציין דרך עיצוב אחת לדמות האם בכל אחד מן הסיפורים (20 נקודות)

/המשך בעמוד 5/

חלק ב — שירים שלא נלמדו

לפניך שני שירים:

שיר א' — "גילוי וכיסוי" מאת איתמר יעוז-קסט

שיר ב' — שיר ללא כותרת שמתחיל במילים: "למה עזבתני" מאת טוביה ריבנר

קרא את שני השירים, וענה על חמש השאלות 6-10. לפי ההוראות (מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה).

שיר א':

גילוי וכיסוי/ איתמר יעוז קסט*

בראש גלוי – וְחֵשׁ כְּחוּטָא .
בראש מְכֻסָּה וְחֵשׁ כְּמִתְעַתֵּעַ ,
חולף הֵייתִי בְּרוֹחוֹת
בְּעוֹד מִשֵּׁב רוֹחוֹת פּוֹרֵעַ שְׁעָרֵי ,
בְּלִי שְׁאֵבִין
כִּיצַד זֶה מִתּוֹכִי בְּנִיתִי אֲמוֹנָתְךָ
לֵעֵת כִּי נִקְבְּצוֹת מִנֶּגֶד
כָּל הַמִּצּוֹת כָּלֵן
כָּאֵלּוּ לְלִמּוֹד קְרוֹזְכוֹת
עַל אִישׁ הָרוּעֵד בְּכָל מְאֹדוֹ
אֶלֶיךָ ,
אֶרְכִּי מִסֵּב פָּנָיו מִתּוֹךְ הַסּוּס וְצֶעֶר
וְעַל רֹאשׁוֹ
רַק
כְּפֶת־שָׁמַיִם מִשְׁחִירָה .
(1989)

*איתמר יעוז-קסט (1934-2021), משורר ישראלי. מספריו: "נוף בעשו-פרקי ברגן-בלזן" (1961); "דו-שורש" (1976)

ענה על שאלות 6-7 עפ"י שיר א'.

6. בשיר זה פונה הדובר אל הא-ל.

אלה שאלות הוא מפנה כלפיו ומה משמעותן? (15 נקודות)

7. מהם קשיי הדובר המתוארים בשיר? בתשובתך התייחס לשני אמצעים אומנותיים, המשקפים את הקשיים עליהם כתבת בתשובתך (25 נקודות)

שיר II :

טוביה ריבנר*

*

למה עזבתני למה הסתרת פניך ?
איכה תאמר בלעדי? הלא
לא די בתולעת , בעץ , בעפר . אני הולך
ומסתבך בין מלי , הולך פוחד
בגיא אין איש עמדי בין הצללים
אירא מפני השתיקה אני מסתבך במלים
בלעדיך אני רואה רק את ידי
והן כבודות משאת פני הנופלות
מבלי עיניך
כיר את האש אבקש פניך .

* טוביה ריבנר (1924-2019) , משורר ישראלי. מספריו: "שמש חצות" (1977), "מכאן עד" (2018)

ענה על שאלות 8-9 עפ"י שיר II :

8. הסבר את הדילמה של הדובר המתוארת בשתי השורות הראשונות בשיר (15 נקודות)
9. בחר בשניים מן האמצעים האומנותיים הבאים: האנשה, מטאפורה, פסיחה, אימאז', ארמז'.
הסבר מהי תרומתם של שני האמצעים שבחרת להבנת משמעות השיר (20 נקודות)
- ענה על שאלה 10 עפ"י שני השירים :
10. ל"פנים" יש חשיבות בבניית המשמעות בשני השירים.
הסבר את תפקיד הפנים בכל אחד מן השירים (25 נקודות)

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל

אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך